

УДК 78.072(477)(092)

DOI: <https://doi.org/10.34064/khnum2-43.03>

Дербас Марина Олексіївна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
завідувач навчальної лабораторії історії музики
e-mail: maderbas9@gmail.com; ORCID iD: 0000-0001-5838-8253

Пам'яті Марини Черкашиної-Губаренко: становлення в професії

Актуалізація широкого спектра матеріалів з архівів митців, особових справ відомих культурних діячів, їхніх неопублікованих робіт, рукописів, «самопрезентацій» у відео чи інтерв'ю відкриває шлях до оновленого, зв'язаного з теперішнім часом розуміння історії української культури. Метою цієї статті є дослідження процесу поступового професійного зростання видатної української музикознавиці Марини Романівни Черкашиної-Губаренко (1938–2024), від стадії навчання до піку кар'єри, в харківський період її життя, на основі архівних документів, що збереглися в Харківському університеті мистецтв імені І. П. Котляревського. У документальних свідченнях і коментарях зафіксовані імена багатьох наставників і вчителів, які зіграли значущу роль у професійній долі музикознавиці під час навчання й перших років роботи на кафедрі історії музики. У задокументованих академічних висловлюваннях, в автобіографіях і характеристиках простежується унікальність її суб'єктивного досвіду із застосування набутих в часи професійного становлення знань і вмінь. Сукупність історичного, джерелознавчого, біографічного, феноменологічного, інтерпретативного методів дослідження дозволила з'єднати окремі факти й події в послідовний життєпис та пояснити особистісний вибір науковиці на шляху оволодіння професією, осмислити головні віхи її біографії в харківський період життя, висвітлити процес формування «творчого кодексу» педагога і вченого. Вперше відкрито, систематизовано та введено у науковий обіг значний обсяг біографічної архівної інформації з «Особової справи» М. Р. Черкашиної-Губаренко, що допомагає досягнути значення її постаті та важливості її праці в контексті історії Університету та українського музикознавства загалом.

© Видавець ХНУМ імені І. П. Котляревського, 2026.

Це стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-SA 4.0.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ключові слова: українська культура; українське музикознавство; архівні документи ХНУМ імені І. П. Котляревського; Марина Черкашина-Губаренко; харківський період життя М. Р. Черкашиної-Губаренко; професійне зростання; дослідження біографічної інформації; суб'єктивний вибір і досвід.

Постановка проблеми.

Актуалізація національної культурної спадщини в епоху комунікаційного хаосу і «постправди» порушує питання культурної спадкоємності, що передбачає збереження цінних історичних документів і доступ до них. Зокрема, відкриття архівів і введення в науковий дискурс забутих або ігнорованих документальних свідчень, збережених на «матеріальних носіях» фактів біографій діячів мистецтва стає передумовою чіткості посилок на правдиві джерела інформації та об'єктивності «історичних квестів» в минулому української культури, що рясніє «фейками» та замовними трактуваннями. У 2017 році на науковій конференції в Харківському національному університеті мистецтв імені І. П. Котляревського провідна українська музикознавиця Марина Романівна Черкашина-Губаренко присвятила свою розгорнуту доповідь темі тягlosti в українській музичній культурі, визначивши проблему розпорошеності інформації, її повсюдної фрагментарності і, відповідно, згодом її втрати: «Все розпорошено, немає тягlosti», – наголосила вчена (Greg Hansburg, 2017, 29 вер.).

«Територію сенсів» потрібно захищати. Про це багато говорять, і, як виявилось, це є непростим об'ємним завданням. Постаті навіть видатних митців, зокрема діячів української музичної культури, потребують нових неупереджених досліджень щодо існуючих досі плутанини і недомовок, викривлених уявлень. Постає завдання повернути в дискурс сучасної науки, мистецтва не тільки все частково втрачене і забуте, а саме – українські імена й імена, переписані в іншу культуру, але й те, що поки не втрачене, а лише відтиснене на задній план. Заповнити лакуни і, паралельно, позбутися «мільних бульбашок», які

довгий час порушували наступність музично-історичного процесу в Україні, є необхідною місією і в музикознавстві. Створення «нового міфу», зокрема в культурі, її представники розцінюють як необхідну «домашню роботу» в наші часи. Іван Семесюк, український художник, письменник, поет, музикант, культурний діяч, автор медійних проєктів, зазначав: «Ми не знаємо України саме в її історичній тягlostі, тому що для тих, хто цікавиться, епоха Бароко ще більш-менш зрозуміла, а що було до того в українському середньовіччі, не потрапляє у фокус масової уваги. Немає міфу про українську середньовічну аристократію...» (цит. за: Тучка, 2023, 24 квіт.). Проте «наростити» новий міф можливо не на порожньому місці, а через підняття шарів пропущеної, проігнорованої, свідомо чи несвідомо, інформації. Отже, потрібні ґрунтовні, детальні історичні дослідження, ретельно задокументовані численними першоджерелами.

У цій статті сфокусовано увагу на історії професійного становлення Марини Романівни Черкашиної-Губаренко (1938–2024) в період її життя в Харкові, зокрема в часи навчання в консерваторії і подальшої роботи в Харківському інституті мистецтв до переїзду в Київ у 1985 році. Марина Черкашина-Губаренко була провідним ученим-музикознавцем України протягом останніх десятиліть, а масштаб її діяльності, ще повністю недооціненої, вражає. Усе, що стосується її постаті, її навчання і, протягом двох десятиліть, роботи у Харківському інституті мистецтв, заслуговує на увагу, насамперед численні архівні документи, збережені в її «Особовій справі» як студентки та працівниці вишу. Дві автобіографії, написані власноруч у 1962 і 1976 роках, особові картки обліку працівників, накази про зарахування, переведення на посади, характеристики, складені Галиною Олександрівною Тюменєвою, на той час завідувачкою кафедри історії музики Харківського інституту мистецтв, для вступу Марини Губаренко в аспірантуру і, згодом, захисту кандидатської дисертації, офіційні листи і багато інших документів дозволяють простежити кар'єрний шлях майбутньої видатної музикознавиці, чітко окреслити віхи її

біографії, зокрема етапи становлення в професії. Дослідження біографії, як потужний прожектор, розсіює сутінки забуття, наводить різкість, окреслюючи минуле. Біографічна історія Марини Черкашиної-Губаренко, задокументована в харківському архіві, цікава прикметами часу і місця, фіксацією фактів наслідування «кумирам її молодості», висвітленням її переконань та позицій в науці, мистецтві, які згодом відбилися в її наукових працях і публіцистичному слові.

Отже, **мета пропонованої статті** – на матеріалі архівних документів висвітлити ранній етап професійного становлення Марини Черкашиної-Губаренко, простежити шлях її особистісного та кар'єрного зростання як музикознавця-науковця, педагога, музичного критика, як людини, що своєю діяльністю (й навіть присутністю) «робила історію» українського музикознавства.

Останні дослідження та публікації за темою статті. Від початку своєї професійної діяльності Марина Романівна своєю «культурною присутністю» впливала на перебіг подій, а в подальшому – переосмислювала й змінювала алгоритми музичної культури України в цілому. Характеристиці «дослідних стратегій, які скеровували наукову діяльність видатного українського музиколога», присвячена публікація І. Драч (2025). В. Артем'єва (2025) висвітлює універсалізм творчої поведінки М. Черкашиної-Губаренко, виокремлюючи головні напрями її діяльності. Р. Сулим (2025) презентує відеозаписи, пов'язані з просвітницькою роботою музикознавиці. Інтерв'ю А. Луїної «Музикознавство: доля, покликання, талант – або все разом?..» (Луїна, 2013) до ювілею Марини Романівни створює загальний «портрет» непересічного вченого й світлої, багато обдарованої людини.

Новизна і практичне значення дослідження. На сторінках цієї роботи вперше оприлюднено значний масив фактологічного матеріалу, збереженого в архіві ХНУМ імені Котляревського, й здійснено спробу реконструкції подій харківського періоду життєтворчості М. Р. Черкашиної-Губаренко та їх осмислення з погляду реалізації її творчої особистості в обраній нею професії музикознавця.

Опрацювання та введення в науковий дискурс архівних документів дає можливість відчувати «харківський присмак» української музикознавчої школи, виявити наукові й творчі зв'язки та вподобання мисткині, порівняти останні з напрямками діяльності інших митців того часу, загалом надати імпульс до вивчення спадщини талановитого музичного вченого, чисю «родиною» в найширшому смислі слова назавжди залишився Харків із його музично-театральною спільнотою. Водночас історію становлення одного з найвпливовіших науковців свого часу можна сприймати як проєкцію біографій багатьох творчих людей – діячів культури відповідної генерації, в якій можливо вгледіти динаміку розвитку української культури і мистецтва. Також увесь масив документально орієнтованих свідчень можливо використовувати в дослідженнях і навчанні як «маяки» у бурхливому океані непередбачуваних варіацій і майбутніх інтерпретацій фактів, подій, життєписів визначних мистецьких постатей, їхньої ролі в культурно-історичному процесі.

Методологія дослідження. Ця розвідка базується на джерелознавчому та історичному підході до архівних даних. Центральним інструментом дослідження стали біографічний, феноменологічний та інтерпретативний методи, що дозволили з'єднати окремі події в послідовний життєпис та пояснити особистісний вибір мисткині на шляху оволодіння професією.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Марина Черкашина-Губаренко є представницею української творчої інтелігенції Харкова післявоєнних років. Її батько, Роман Олексійович Черкашин, відомий актор-«березілець» із команди Леся Курбаса, заслужений артист Української РСР, у 1950–1960 роки був проректором з науково-педагогічної роботи Харківського державного театрального інституту, а згодом – доцентом кафедри сценічної мови Харківського інституту мистецтв (далі – ХІМ) імені І. П. Котляревського. Мати – Юлія Гаврилівна Фоміна – працювала актрисою в Харківському драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка (Іл. 1).

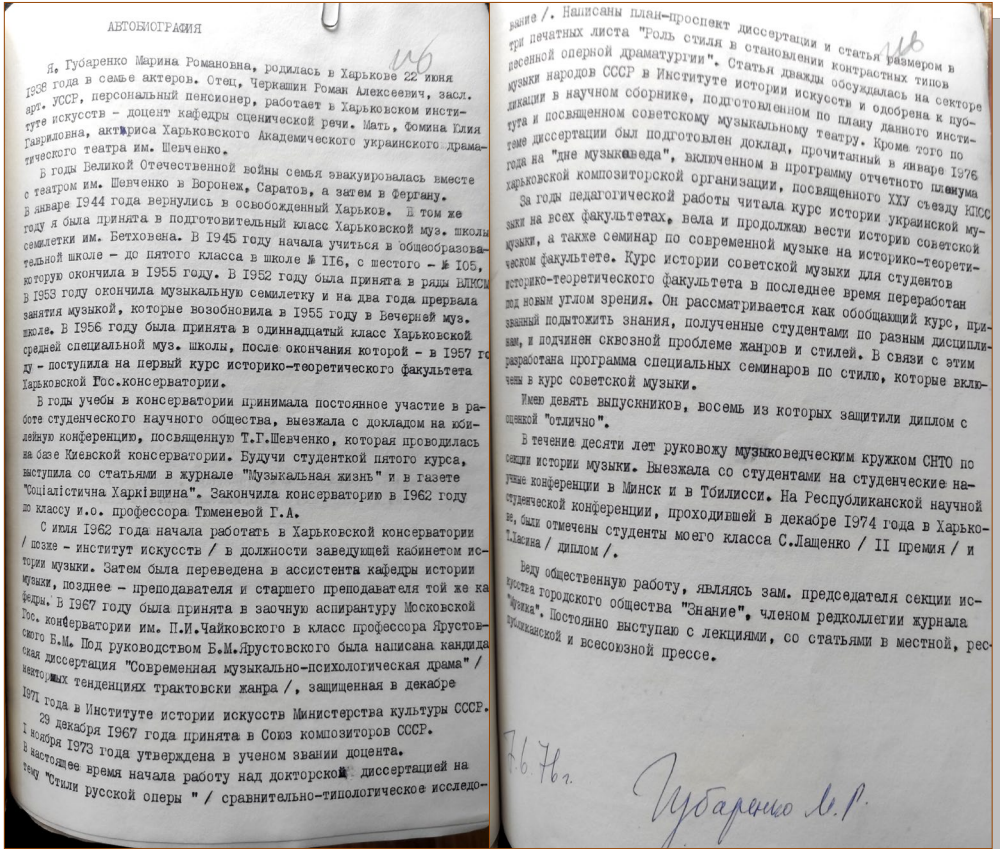
Іл. 1. Родина Черкашиних: Марина, Роман Олексійович, Юлія Гаврилівна.

Марина Черкашина навчалася в ДМШ № 1 імені Л. Бетховена до 1953 року, у класі фортепіано викладача Ф. М. Воронель¹. У 1956 році вона вступила до 11 класу Харківської середньої спеціалізованої музичної школи (так званої «музичної десятирічки»), де через рік закінчила історико-теоретичний відділ. «У 1953 закінчила музичну семирічку і на два роки перервала заняття музикою, які відновила у 1955 у Вечірній музичній школі. У 1956 році була прийнята до 11 класу Харківської середньої спеціалізованої музичної школи», – написала Марина Романівна в автобіографії (Губаренко, 1976, 7 черв.) (Іл.2).

¹ Підтвердження цієї інформації знаходимо на сайті харківської ДМШ № 1 імені Л. Бетховена (див.: Видатні «бетховенці», н.д.).

Іл. 2. Автобіографія Марини Романівни Губаренко, 1976 рік.

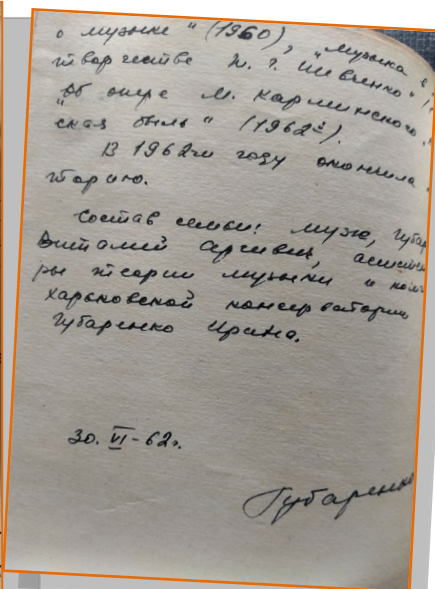
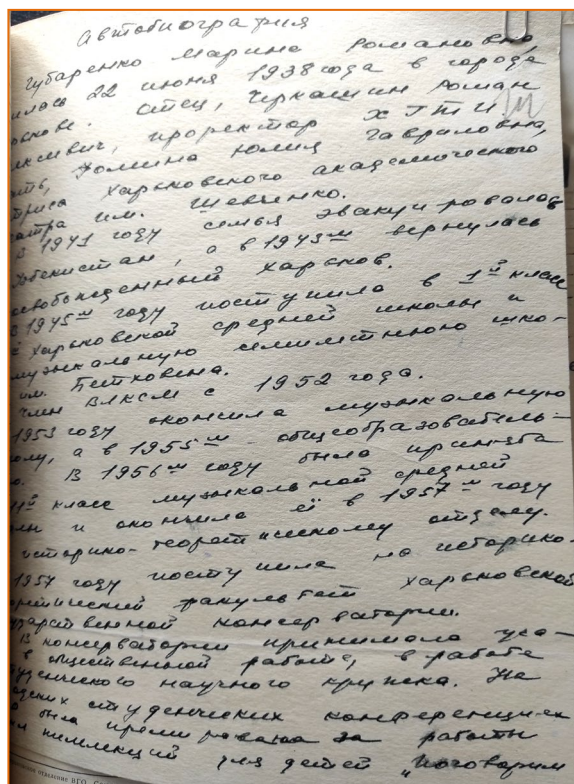
Роман Олексійович Черкашин значною мірою скеровував вектори професійної долі своєї доньки і був, зокрема, ініціатором у виборі професії для неї. Він умовляв доньку змінити її дитяче захоплення драматичним театром на професійні заняття музикою і пропонував їй опановувати далі царину музикознавства. Крім багківівської категоричності, Роман Олексійович мав інші важелі

впливу для допомоги доньці у виборі професії. З його «легкої руки» й розпочалася кар'єра Марини Романівни в музикознавстві. Він навіть використав свій «адміністративний ресурс» як проректор і «зрізав» Марину на екзамені під час її вступу на акторський факультет Харківського театрального інституту. Вона запам'ятала цей поворотний момент своєї біографії і згадувала про їхню з батьком розмову:

«Коли мені батько запропонував поступити на музикознавчий факультет Харківської консерваторії, я злякалася, я сказала – нізащо... Я в музичній школі ненавиділа музичну літературу. Це був предмет, який я просто не виносила. І тому я навіть не маю свідоцтва про закінчення школи [музичної – М. Д.]. ... Початкова освіта моя ніде не зафіксована» (Ukrainian musicological school, 2024, 8 січ.).

На історико-теоретичному факультеті Харківської державної консерваторії Марина Черкашина навчалася в 1957–1962 роках. Для неї це було своєрідною апробацією різних професійних рольових моделей та реалізацій музикознавця в життєвих ситуаціях. Вона випробовує свої сили на телебаченні і радіо, у публічних лекторіях, бере участь у роботі студентського наукового товариства (СНТ). На загально-міських студентських конференціях отримує нагороди за свої роботи – «телелекції для дітей “Поговоримо про музику” (1960), “Музика у творчості Т. Г. Шевченка” (1961), “Про оперу М. Кармінського “Буковинці” (1962)”» (Губаренко, 1962, 30 черв.) (Іл. 3). Відбувається її включення в орбіту наукових конференцій завдяки СНТ, з яким будуть пов'язані не тільки студентські, а й перші роки її професійної роботи викладачем на кафедрі історії музики:

«У роки навчання в консерваторії брала постійну участь в роботі студентського наукового товариства, виїжджала з доповіддю на ювілейну конференцію, присвячену Т. Г. Шевченку, яка проводилася на базі Київської консерваторії» (Губаренко, 1976, 7 черв.) (Іл. 2).

Іл. 3. Автобіографія
Марини Губаренко, 1962 рік.

У консерваторії вона вперше заявляє про свій публіцистичний талант. Її перші статті в газеті «Соціалістична Харківщина» і журналі «Музичне життя»² опубліковані під час її навчання на п'ятому курсі консерваторії (там само) (Іл.2).

² «Сучасник в музиці молодих», газета «Соціалістична Харківщина», 1962, 16 січ.; «Шевченко і музика», журнал «Музичне життя», 1961, № 4; «Молоді композитори Харкова» (у співавторстві з Т. Краснопольською), журнал «Музичне життя», 1961, № 24. (Переліки «Статті в газетах», «Статті в журналах» в Автобіографії, 1976).

На другому курсі консерваторії Марина Черкашина вийшла заміж за студента-композитора Віталія Губаренка, старшого за неї на чотири роки (Іл. 4), і в них народилася донька Ірина. Ці події в особистому житті означали суттєву зміну соціального статусу і, напевно, були великим психологічним навантаженням для 21-річної студентки. Єдина донька своїх батьків у свої студентські роки стає дружиною і матір'ю, а Віталій Губаренко із цього моменту чинить величезний вплив на її професійну долю.

«Музикознавець обов'язково повинен бути пов'язаним з музичною практикою. Мені мій чоловік казав, що, якби я не була поряд із творчою людиною, з композитором, за яким я спостерігала, то я би була іншою (в професії). Ми одружилися, я на другому курсі була і фактично з другого курсу я вже була зв'язана з практичною діяльністю процесу створення музики» (Ukrainian musicological school, 2024, 8 січ.).

Іл. 4. Марина та Віталій Губаренки в Харківському інституті мистецтв.

Її захоплення професією і науковий інтерес до оперного мистецтва зростали разом із подібною прихильністю до жанру опери Віталія Губаренка, розквітом його таланту та набуттям ним досвіду оперного композитора (Ukrainian musicological school, 2024, 8 січ.). Марина Романівна згадувала, як в студентські роки відбувалася зміна орієнтирів її юності:

«До третього курсу консерваторії я не втрачала думки, що повернусь у театр. І повернулась, але іншим шляхом – через музичний театр, свою діяльність театрального рецензента, через чоловіка Віталія Сергійовича Губаренка» (Луніна, 2013).

Тоді ж ініціювалися і почали бентежити її питання пошуку свого місця в професії. І знову допомога батька стала вирішальною.

«Не одразу я знайшла себе у цій сфері [музикознавстві – М. Д.]. Потрібно було зрозуміти її особливості, можливості. Але коли збагнула переваги професії музикознавця, то не було жодних розчарувань. Мій батько мав широке коло знайомих, дружив із багатьма харківськими композиторами – Володимиром Нахабіним, Дмитром Клебановим, Михайлом Тіцем, професором Галиною Тюменєвою, яка згодом стала моїм педагогом у Харківській консерваторії³... Я потрапила в середовище талановитих і яскравих людей, а тоді поступово почала розуміти, що таке музикознавство» (Луніна, 2013).

Примітний випадок, який впритул підвів Марину Губаренко до глибокої любові її професійного життя – творчості Рихарда Вагнера – стався з нею на третьому курсі консерваторії. Курс «Історія зарубіжної музики» на той час викладав Б. Любимов.

«З Вагнером спілкування почалося на третьому курсі. На другому курсі я не писала ніяких курсових робіт, а на третьому курсі – із зарубіжної музики – курсова робота. У нас

³ Своїми спогадами про Г. О. Тюменєву Марина Романівна поділилася в публікації, присвяченій харківській музикознавчій школі (Черкашина-Губаренко, 2008: 9).

викладав зарубіжну музику Борис Олександрович Любимов, дуже інтелігентна людина. Він віолончеліст за професією, хороший музикант, але такий... як лектор, трошки посередній. Але він знав німецьку мову, і от... Спочатку ми слухали “Лоенгріна” у *фатальному* виконанні Козловського з російським текстом... І те може на все життя відбити охоту до вивчення Вагнера. А у Любимова були німецькі платівки із записами “Лоенгріна”, і він нам показав ті платівки. Я послухала <...> Тоді вийшов клавір вже (опери), і я взяла як курсову роботу “Лоенгріна”. І цікаво, що допомагав мені не стільки мій керівник, який <...> тільки вислухував і так казав: “Ну добре, добре, продовжуйте”. А допомагав мені батько, тому що, як режисер, він мені допоміг розібратися в лейтмотивах. І от із цього почалося, із цього “Лоенгріна” на третьому курсі, з цієї моєї першої курсової роботи, над якою я мучилася, звичайно, й все-таки вона гарно так, нібито, вийшла... От так, доля мене привела, тому що мене захопили... справжній запис, порівняння <...> [з тим, що] зовсім не відповідав <...> вагнерівському характеру, стилю... з тим солодким голосом Козловського... Може, тепер би я послухала, вже не так би сприймала це. Але тоді різниця була дуже сильна, в якості того запису. Ну, і ноти, клавір... Ось так оце було... такий перший поштовх...» (Ukrainian musicological school, 2024, 8 січ.).

Серед своїх учителів і наставників у консерваторії Марина Романівна називала «унікальними людьми» Г. О. Тюменєву, Д. Л. Клебанова, М. Д. Тица. Особливо тепло вона характеризувала Павла Шокальського як «неординарну людину» і «свого неформального вчителя» (Дербас, 2025)⁴ та Миколу Григоровича Дяченка. Про останнього, зокрема, розповідала:

⁴ Цікавим і показовим з погляду занурення в атмосферу консерваторського життя тих часів став епізод першого знайомства Марини Черкашиної

«Він відіграв величезну роль в моєму житті. Він працював головним редактором музичної редакції харківського радіо. І саме він запросив працювати на радіо Віталія Губаренка, який до того працював в музичній школі, і завдяки його впливу я теж стала писати радіопередачі. Він дуже активно залучав нас, молодих музикознавців, до радіороботи» (Greg Hansburg, 2017, 29 верес.).

Крім Б. О. Любімова⁵, спеціальні курси в ті роки викладали провідні представники харківської музикознавчої школи: композитор В'ячеслав Андрійович Барабашов (гармонія), Тарас Сергійович Кравцов (аналіз музичних творів), Валентин Тихонович Борисов (інструментовка і читання партитур), Галина Олександрівна Тюменєва (історія російської та радянської музики), Дмитро Львович Клебанов (поліфонія). Утім, поряд із ними, дисципліни вели й молоді на той час спеціалісти – Зинаїда Борисівна Юферова (історія української музики), Ігор Миколайович Дубінін, Павло Володимирович Шокальський (методика) ([Виконання навчального плану], 1962). Розповідаючи про свою дипломну роботу, Марина Романівна підкреслила, що остання сформувала коло її майбутніх наукових інтересів:

«Дипломну роботу я писала по Прокоф'єву. В мене три головні теми, які пройшли майже через все моє життя – це Вагнер, Прокоф'єв і Россіні» (Ukrainian musicological school, 2024, 8 січ.).

По закінченні консерваторії Марина Губаренко отримує диплом з відзнакою і рекомендацію для вступу в аспірантуру від Державної екзаменаційної комісії і Вченої ради Інституту, як зафіксовано в її характеристиці від 1967 року за підписом Г. О. Тюменєвої ([Характеристика М. Губаренко], 1967, 7 черв.) (Лл. 5а, 5б).

з П. В. Шокальським, який відбувся, коли вона вчилася на другому курсі консерваторії. Тоді й почалися їхні дружні стосунки (Дербас, 2025: 327).

⁵ Б. Любімова, Й. Міклашевського, П. Шокальського Марина Романівна згадувала у своїй публікації до ювілею 60-річчя кафедри історії музики ХНУМ імені І. П. Котляревського (Черкашина-Губаренко, 2008: 9–11).

Іл. 5а. Характеристика М. Р. Губаренко, 1967 рік (с. 1).

Х А Р А К Т Е Р И С Т И К А

Марина Романовна ЧЕРКАШИНА-ГУБАРЕНКО - ассистент кафедр истории музыки Харьковского института искусств - в 1962г. закончила с отличием музыковедческий факультет.

Государственная Экзаменационная комиссия и Ученый Совет Харьковской Государственной Консерватории рекомендовали М.ЧЕРКАШИНУ в аспирантуру.

Уже в период обучения на факультете М.ЧЕРКАШИНА проявила серьезный интерес к вопросам истории и теории музыки, литературы, эстетики, а ряд выполненных ею курсовых и научных работ выявили склонность к исследовательской деятельности. Из этих работ многие выдвигались на научные студенческие конференции, а затем отмечались на Общеродских смотрах. Все это дало основание для оставления М.ЧЕРКАШИНОЙ на кафедре истории музыки в качестве ассистента.

За прошедшие четыре года Т.ЧЕРКАШИНА очень выросла как педагог и исследователь. Ею подготовлены и прочтаны на исполнительских факультетах курсы истории советской музыки, истории украинской музыки, цикл лекций "Музыкальное искусство Франции II половины XIX века" для музыковедов. Обращает на себя внимание стремление молодого педагога по новому осмыслить и обобщить материал, исходя из широкого круга явлений, изучения эпохи, смежных искусств и глубокого вникания в мир музыки. Это нашло отражение и в составленных ею методических разработках лекций.

Много инициативы проявила М.ЧЕРКАШИНА в занятиях по специализации молодых музыковедов, в семинарах по изучению современной музыки, в семинаре по критике, где она руководит курсовыми работами, рефератами, практическими занятиями, привлекая студентам навыки редакторской, рецензентской и пропагандистской деятельности. В 1965 году два студента консерватории по классу М.ЧЕРКАШИНОЙ получили вторые премии за выполненные под ее руководством научные работы по линии НСО.

Все время продолжается и активная музыковедческая деятельность М.ЧЕРКАШИНОЙ. Она участвует в музыкально-общественной жизни, в частности, в творческой жизни Союза композиторов, читает лекции, много пишет, имеет ряд опубликованных статей, рецензий, большое количество музыкальных очерков, рассказов для радио и телевидения. Почти все эти работы посвящены главным образом вопросам советского музыкального творчества и исполнительства:

1. Опыт анализа оперы "Семен Ботю" Прокофьева - 1962г. - рукопись
2. Слово и музыка в опере "Семен Ботю" - 1963г. - "
3. Опера "Буховинская повесть" М.Карминского - 1963г. - "
4. "Д.Албанов" - моноочерк - 1965г. - "
5. "Шевченко и музыка" - опубл. в ж. "Музыкальная жизнь" - февраль 1961г.
6. "Молодые композиторы Харькова" - ж. "Сов. музыка" - XII. 1961г.
7. "Кобзарь Шевченко и украинская музыка" - ж. "Музыкальная жизнь" - III. 1964г.

Лл. 5б. Характеристика М. Р. Губаренко, 1967 рік (с. 2).

- 2 -

8. "Молодые голоса" /Всесоюзный фестиваль молодежи/ - ж. "Советская музыка", II-1964 г.
9. "Семен Котко на родине" - /спектакль в Донецком оперном театре/ - ж. "Советская музыка" № 7-1967 г.
10. "Классическая опера на советской сцене" - газ. "Соц. Харьковщина" февраль 1963 г.
11. "Лебединое озеро" на сц. ХАТОБ"а - газ. "Красное знамя", XII-1963 г.
12. "О музыкальном воспитании" - " - " - " - I-1964 г.
13. "Как живешь, дружище-песня?" - газ. "Соц. Харьковщина", X-1966 г.
14. "Антология музыкальной жизни Харькова за 50 лет" - цикл радио-передач - 1967 г.
15. "Портреты харьковских музыкантов" - " - "

Работы М. ЧЕРКАШИНОЙ проникнуты живым интересом к проблемам советского искусства, отличаются серьезным тоном, обнаруживают стремление к установлению широких связей в характеристике явлений, пытливість ума, культуру мысли и слова и говорят о безусловном таланте исследователя.

В 1966 году т. ЧЕРКАШИНА сдала кандидатский минимум по филологии и эстетике, в 1967 г. - по иностранному языку.

Кафедра истории музыки и ректорат Харьковского института искусств рекомендуют тов. ЧЕРКАШИНУ в аспирантуру для совершенствования музыковедческого образования.

И. О. РЕКТОРА ХАРЬКОВСКОГО ИНСТИТУТА ИСКУССТВ
Д О Ц Е Н Т

/ВЕСЕЛ/

ЗАВ. КАФЕДРОЙ ИСТОРИИ МУЗЫКИ
И. О. ПРОФЕССОРА

/ГРИШЕНЕВА/.

Всего: 045

Одразу після закінчення навчання Марина Губаренко працевлаштовується в консерваторії: з 1 вересня 1962 року її було прийнято на посаду завідувачки кабінету історії музики ([Витяг з наказу № 241 Харківської державної консерваторії], 1962, 1 вер.). Збереглася власноруч написана нею заява на ім'я ректора В. Нахабіна від 15 грудня 1963 року з проханням перевести її на посаду асистента кафедри історії музики. Відповідно, Г. О. Тюменєва подала рапорт із аналогічним проханням, на основі якого Т. Я. Веске, проректор з науково-учбової роботи ХІМ, видала наказ ([Витяг з наказу № 133 ХІМ], 1963, 3 груд.). Наступні чотири роки Марина Губаренко працює асистентом на цій посаді, водночас готуючись до вступу в аспірантуру і поступово складаючи кандидатські іспити.

Перший з них, кандидатський «мінімум» з діалектичного та історичного матеріалізму, М. Губаренко склала 1964 року в ХІМ, де головою екзаменаційної комісії був Р. О. Черкашин. У 1967 році відбувся кандидатський екзамен з іноземної (англійської) мови (можна припустити, що в Харківському медичному інституті – у складі екзаменаційної комісії був присутній доктор медичних наук). У 1969 році іспит зі спеціальності «Історія музики» пройшов у Московській державній консерваторії імені П. І. Чайковського [Копія посвідчення № 431 про закінчення аспірантури], 1970, 1 вер.). (Іл. 6).

Згідно з кафедральним навантаженням, Марина Губаренко розробляє і веде курси історії української музики та історії радянської музики для студентів всіх спеціалізацій, а також семінари сучасної музики, семінари з критики та цикл лекцій «Музичне мистецтво Франції II половини XIX століття» для студентів-музикознавців. У цей час вона починає керувати музикознавчим гуртком СНТ. «Звертає на себе увагу намагання молодого викладача по-новому осмислити та узагальнити матеріал, виходячи з широкого кола явищ, вивчення епохи, суміжних мистецтв і заглиблення у світ музики. Це знайшло відображення в складених нею методичних розробках лекцій», – зазначила Г. О. Тюменєва в характеристиці М. Губаренко, написаній для вступу

Лл. 6. Копія посвідчення М. Р. Губаренко про закінчення аспірантури, 1970 рік.

Копія

Министерство Культуры СССР
Московская Государственная
консерватория им. П.И. Чайковского

20

I сентября 1970 г.

УДОСТОВЕРЕНИЕ №481

Яковлю т. ГУБАРЕНКО Марине Романовне в том, что она I сентября 1970 г. поступила и I сентября 1970 г. окончила аспирантуру при Московской Государственной консерватории.

За время пребывания в аспирантуре т. Губаренко М.Р. сдала кандидатские экзамены по следующим дисциплинам с оценками:

Наименование дисциплины	Оценка и дата сдачи	Семья, и.о., ученое звание и степень членов экзаменационной комиссии с указанием должности
Специальность "история музыки"	Отлично 29/У-69г.	Моллер Т.Ф. - и.о. профессора, кандидат искусствоведения, декан теоретико-композиторского факультета Кандинский А.И. - и.о. профессора, кандидат искусствоведения, зав. кафедрой истории музыки народов СССР Ярустовский Б.М. - профессор, доктор искусствоведения.
Исторический и диалектический материал	Отлично 4/Х-64 г.	Черкашин Р.А. - доцент. Садовский Г.Н. - кандидат философских наук, доцент. Полтавцев А.С. - кандидат философских наук. Баткин Л.М. - кандидат исторических наук, доцент Нестеренко Д.Л. - ст. преподаватель
Иностранный язык (английский)	Отлично 22/У-67 г.	Зинченко-Гладких В.Д. - доктор медицинских наук. Авдеенко А.В. - зав. кафедрой иностранных языков. Мирошник Е.А. - ст. преподаватель кафедры иностранных языков. Демоская Т.Ф. - доцент, кандидат мед. наук.

На основании экзаменационных ведомостей, хранящихся в Московской консерватории.

Проректор по научной работе - печать /проф. Николаев А.А./
Учредитель секретарь - /доц. Смирнов М.А./

20

в аспірантуру. І далі підкреслила, що зі студентами-музикознавцями Марина Романівна «проявила багато ініціативи», «керує курсовими роботами, рефератами, практичними заняттями, прищеплюючи студентам навички редакторської / рецензентської і пропагандистської діяльності» ([Характеристика М. Губаренко], 1967, 7 черв.) (Лл. 5а).

У ці роки нею написано ряд статей в газетах і журналах. Наведемо цитату з її характеристики: «Роботи М. Черкашиної просякнуті живим інтересом до радянського мистецтва, вирізняються серйозним тоном, виявляють прагнення до встановлення широких зв'язків у характеристиці явищ, допитливість розуму, культуру думки та слова і говорять про безумовний талант дослідника» (там само) (Лл. 5б). В інтерв'ю (Луніна, 2013) вона згадувала ці роки роботи на кафедрі як напружені і заповнені опрацюванням великого обсягу музично-історичного матеріалу для лекцій і семінарів:

«Зарубіжною музикою я стала займатися, коли переїхала до Києва. Поки мешкала і працювала 22 роки в Харкові, викладала українську музику, причому на всіх факультетах, навіть заочному. Тоді один педагог читав повністю весь курс від самих джерел. Потім мені доручили читати курс радянської музики, яку я теж викладала на всіх факультетах. Вела й російську, а також семінар із сучасної музики. Моїм улюбленим предметом була радянська музика, пов'язана з іменами Шостаковича, Прокоф'єва, Мясковського. У кандидатській дисертації я писала, зокрема, про “Катерину Ізмайлову” Шостаковича, “Гравця” Прокоф'єва і “Воццека” Берга».

Із 30 травня 1967 року її було переведено на посаду викладача кафедри історії музики ([Витяг з наказу № 196 ХІМ], 1967, 30 трав.), і того ж року, восени, вона вступає в заочну аспірантуру Московської консерваторії до професора Бориса Ярустовського на кафедру російської і радянської музики. У документах зазначено, що, навчаючись в аспірантурі, вона їздила зі студентами на конференції по лінії СНТ в Мінськ і Тбілісі (Губаренко, 1976, 7 черв.) і отримала подяку

від Міністерства культури Української РСР за керівництво студентськими науковими роботами, які були премійовані на республіканському конкурсі-огляді студентських робіт ([Витяг з наказу № 510 Міністерства культури Української РСР], 1967, 28 груд.). Наприкінці 1967 року Марина Романівна вступає до Союзу композиторів СРСР.

Восени 1968 року вона відвідує музичний фестиваль «Варшавська осінь» у складі туристичної групи Спілки композиторів СРСР ([Особова картка з обліку кадрів], 1976, 7 черв.). У документах музикознавця вказувала, що володіла польською та англійською мовами ([Особова картка з обліку кадрів], 1976, 7 черв.; 1984, 16 січ.). Можна припустити, що польську мову вона вивчала спеціально для поїздки до Варшави, оскільки фестиваль «Варшавська осінь» відомий своєю орієнтацією на ультрасучасну музику, авангард з його експериментальними техніками, творами-провокаціями тощо⁶.

Головними стимулами власного професійного зростання в кінці 1960-х Марина Губаренко вважала своє навчання в аспірантурі і причетність до музичного досвіду Віталія Губаренка. За її згадками, свої власні музичні уподобання в той час вона звіряла з його оцінками та інтуїцією, хоча нерідко їхні погляди різнилися, що приводило до дискусій. Вивчення «композиторської кухні» та емоційне осягнення європейського оперного досвіду у ці часи сприяло накопиченню її знань в оперній царині.

«Був вплив Віталія Губаренка на моє занурення в оперу, його робота над створенням опери “Загибель ескадри”⁷, яку

⁶ У 1968 році організатори фестивалю об’єднали «Варшавську осінь» із Світовим міжнародним фестивалем Спілки сучасної музики (ISCM). У той рік відбувалися драматичні політичні події, і політична ситуація була вибуховою як в Польщі, так і в інших країнах Східної Європи. У Чехословаччину вторглися радянські війська, а в Польщі відбувалися масові студентські протести, тому багато музикантів та композиторів відмовилися брати участь у фестивалі на знак підтримки студентського руху. Тому на фестивалі прозвучало менше творів, ніж зазвичай, утім, вперше були виконані «Реквієм» Д. Лігеті та *Telemusik* Штокхаузена.

⁷ Опера написана у 1967 році.

я добре знала по драматичному театру... Поступово я втягнулася в цю оперну колію і після закінчення консерваторії, коли я поступила в аспірантуру, вже тоді у мене розширився горизонт сприйняття оперних вистав.... Мені вдалося тоді побачити вистави Віденської опери і Гамбурзького оперного театру, і навіть тоді Амстердамська опера привезла “Перстень Нібелунга”, який знали, звичайно, і вивчали, але по платівкам, ми ніколи не бачили це на сцені. А я поїхала спеціально в Москву, для того, щоби подивитися “Перстень Нібелунга”, і змогла подивитися перші три частини» (Ukrainian musicological school, 2024, 8 січня).

З ініціативи Марини Романівни народилася прогресивна новаторська тема її дисертаційного дослідження: «Сучасна музична психологічна драма. Деякі тенденції розвитку жанру». Тема була досить примітною для того часу, «коли навіть такі формулювання були достатньо інноваційними» (там само). Марина Романівна пояснювала свій вибір рішеннями 60-х і можливістю зануритися у зовсім незнайомий цікавий досвід європейського оперного театру.

«Але які то були часи! Це були роки захоплення шістдесятниками, захоплення “ новою музикою ”, <...> музикою композиторів, які були під забороною в Радянському Союзі. І мені захотілося, коли я писала дисертацію, захотілося вивчити і дослідити “Воццека” Альбана Берга. І цікаво, що у мене була (я привезла з Польщі, я була на “Варшавській осені”) партитура. Клавіра тоді ще не було, тобто ще перекладу не було. Був аудіозапис, але вистави я жодної не бачила. І побачила вперше на сцені “Воццека” вже після того, як я захистила дисертацію. Тобто я писала на слух, дивлячись в ноти, а виставу я побачила пізніше і зрозуміла, що опера повністю реалізується лише в постановці, лише на сцені» (там само).

Також вибір дисертаційного матеріалу пояснювався зацікавленням Марини Романівни психологією – ще зі студентських років у Консерваторії, згодом аспірантурі і протягом всього життя:

«Психологія мене цікавила завжди і продовжує цікавити. Я захоплювалася певний період Юнгом і дуже його люблю, і читала його» (там само).

Розгортається й яскраво реалізується на кафедрі її педагогічний талант. Зокрема, Марина Романівна розповідала про своє ставлення до конспектів, розрізняючи конспекти першоджерел та конспекти лекцій, яких, працюючи викладачем, вона написала велику кількість:

«У мене є конспекти тих першоджерел, тих книг, які я читала. Це багато зошитів, вони корисні <...> Я ніколи не ставилася до конспектів “з трепетом”, тому що хороший конспект можна один раз прочитати, другий, а на третій раз, коли ти до нього звертаєшся, він вже нікуди не годиться, тому що треба вже щось по-іншому говорити. Тобто по старим конспектам нічого читати не можна. Значить, треба або якісь речі запам’ятовувати, або фіксувати якісь речі, дати і таке. Чим краще зробиш лекцію, тим менше є шансів, що ти зможеш її повторити більше ніж один, два рази» (там само).

Від 1967 року Марина Губаренко починає керувати курсовими і дипломними роботами⁸. Із її класу вийшли десятки випускників, багатьом з яких вона подарувала путівку в музичне життя⁹. Першою її

⁸ Про ставлення Марини Романівни до своїх учнів та аспірантів написала Римма Сулим, яка спілкувалася з нею під час свого перебування в докторантурі в Національній музичній академії України, у своєму дослідженні (Сулим, 2025).

⁹ Список дипломників Марини Черкашиної-Губаренко в Харкові: Галина Іларіонова (1970), Валентина Зарудко (1970), Наталія Соловійова (1973), Наталія Фесик (1974), Валентина Анікєєва (1975), Тамара Хасіна (1976), Каріне Гейвандова (1976), Надія Анікєєва (1972), Ірина Резнік (1976), Світлана Лашченко (1977), Галина Мірошніченко (1978), Ольга Царевська (1980), Олена Леміщенко (1981), Алевтина Руднєва (1981), Гаяне Тумасянц (1981), Ірина Драч (1982), Галина Куколь (1982), Наталія Охріменко (1982), Тетяна Безверха (1983), Марина Горєлая (1983),

видавництво була Тамара Лебеденко (видавництво 1966–1967 років). Темі дипломних робіт її випускників свідчать про захоплення та живий науковий пошук самого вчителя, вирізняючись неординарністю, спрямованістю на відкриття невідомих і зовсім нових творів, демонструючи інноваційні ракурси досліджень: «Музичні драми Джан-Карло Менотті» (1970, В. Зарудко), «Про деякі стиліові особливості моноопери (аналіз «Людського голосу» Ф. Пуленка)» (1974, Л. Фесик.), «Сучасний американський мюзикл і проблема жанроутворення» (1975, В. Анікеєва), «Загибель богів» Р. Вагнера (1976, Т. Хасіна), ««Слово о полку Ігоревім»» у трьох музичних втіленнях» (1976, К. Гейвандова), «Герберт Кароян – оперний диригент» (1982, І. Драч).

Марина Губаренко закінчила аспірантуру у вересні 1970 року ([Копія посвідчення № 431 про закінчення аспірантури], 1970, 1 вер.) і захистила дисертацію у грудні 1971-го в Інституті історії мистецтв Міністерства культури СРСР ([Копія диплома кандидата наук], 1972, 5 трав.). У лютому 1970 року вона переходить на посаду старшого викладача кафедри історії музики і композиції ХІМ ([Витяг з наказу № 31 ХІМ], 1970, 25 вер.), а у червні 1971 року – на посаду в. о. доцента ([Витяг з наказу № 198 ХІМ], 1971, 8 лип.). (Л. 7). У лютому 1974 року М. Губаренко отримала посаду доцента кафедри історії музики ([Витяг з наказу № 52 ХІМ], 1974, 28 лют.) на підставі атестату доцента (МДК №077504 від 1.11.1973) ([Копія атестату доцента], 1973, 1 лист.).

З 28 серпня 1976 року її призначають завідувачкою кафедри історії музики ХІМ імені І. П. Котляревського ([Витяг з наказу № 181 ХІМ], 1976, 2 лип.). (Л. 8). Через чотири роки завідування кафедрою Марина Губаренко пише заяву на звільнення від обов'язків завідувача кафедри у зв'язку із завершенням роботи над докторською дисертацією ([Витяг з наказу № 45 ХІМ], 1980, 25 лют.) з 1 березня 1980 до серпня 1983-го.

Олена Рябініна (1984), Тетяна Кудряшова (1984), Ірина Боброва (1985), Олександр Сердюк (1985), Сусанна Хівоянц (1985).

Іл. 7. Кафедра історії музики, 1970 рік: Шубіна Л. І., Пирогова Н. О., Івановський П. А., Белєнкова І. Я., Тюменєва Г. О., Юферова З. Б., Губаренко М. Р., Шокальський П. В.

Іл. 8. Кафедра історії музики, 1976 рік, 1-й ряд (зліва направо): Белєнкова І. Я., Пирогова Н. О., Губаренко М. Р., Тюменєва Г. О., Зайцева А. Л., Шокальський П. В.; 2-й ряд: Нікітін С. О., Ложнікова Л. А., Івановський П. А., Мірошнікова Л. О., Міцька Л., Шубіна Л. І., Юферова З. Б.

У 1980–81 роках на матеріалі своєї докторської дисертації Марина Романівна розробила новий спеціальний курс лекцій для музикознавців – «Західноєвропейський музичний театр XIX століття», який викладала протягом чотирьох років. У 1981 році вийшла друком її перша книга, «Опера XX століття. Нариси». Загалом у харківський період життя нею написано 45 друкованих аркушів наукових і публіцистичних робіт. Знову повернувшись до завідування кафедрою у 1983 році, вона продовжувала вести свої улюблені курси для музикознавців.

У червні 1983 року відбувся захист її докторської дисертації «Історична опера першої половини XIX століття. Проблеми інтерпретації історії. Долі жанру». У 1984 році Марина Романівна отримує диплом доктора наук (ИС №000090) на подвійне прізвище Черкашина-Губаренко ([Копія диплома доктора наук М. Черкашиної-Губаренко], 1984, 3 лют.). На злеті своєї професійної кар'єри, для її продовження, вона вирішує переїхати в Київ.

«У Харкові я могла реалізувати себе абсолютно вільно. Завідувачка кафедри, мій педагог Галина Тюменєва завжди мене підтримувала. Вона ж мені не раз говорила, що я повинна їхати до Києва, що моє місце саме там» (Луніна, 2013).

У листопаді 1984 року керівництво Харківського інституту мистецтв імені І. П. Котляревського подає клопотання до ВАК СРСР про присудження М. Р. Черкашиній-Губаренко наукового звання професора. У грудні того ж року вона проходить конкурс на посаду завідувача кафедри історії музики Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського і у січні 1985 року звільняється з ХІМ імені І. П. Котляревського ([Витяг з наказу № 4К Харківського інституту мистецтв], 1985, 5 січ.).

Висновки.

На матеріалі документів, які зберігаються в архіві ХНУМ імені І. П. Котляревського, у дослідженні простежено ранній етап становлення в професії відомого музикознавця-науковця, педагога, музичного

критика Марини Черкашиної-Губаренко, показано історію її професійного кар'єрного зростання. З плином часу багато фактів відійшло в минуле і забулося, а погляд на деякі події змінився. Архівні документи увиразнили дрібні об'єктивні деталі та оціночні судження того часу, зафіксувавши їх подібно стоп-кадрам, які стали незмінними свідочтвами, вплетеними в стрічку історії.

Так, проведене дослідження підтвердило, що у питанні вибору професії, який визначив все подальше життя Марини Черкашиної-Губаренко, вирішальними були впливи і допомога членів її родини: батька, пізніше чоловіка, видатного українського композитора Віталія Губаренка. Поступово «рухаючись у часі» слідом за архівними документами «Особової справи» мисткині, вдалося відтворити хід подій і виявити цілі і здобутки Марини Губаренко в часи її навчання в консерваторії, окреслити її шлях до захисту кандидатської та докторської дисертацій.

Архівні свідочтва також унаочнили впроваджені нею на кафедрі історії музики Харківського інституту мистецтв педагогічні новації, її невтомну працю з удосконалення методичних підходів до викладання курсів історії музики, прогресивність і величезну щедрість наукових ідей, яку вона продемонструвала в роботі зі студентами свого класу і керуванні Студентським науковим товариством, її непересічний талант музичного критика і публіциста, хист до музично-просвітницької роботи. Спогади Марини Романівни, які наведено у статті поряд із документами, доповнили інформаційний ряд, емоційно забарвлюючи характеристики подій та людей, допомогли висвітлити зміни професійних пріоритетів музикознавиці протягом навчання та перших етапів її викладацької роботи, окреслити її ставлення до головних викликів професії і часу, розкрити мотиви власного вибору в поворотні моменти на шляху професійного зростання.

Визначення чітких віх біографії Марини Черкашиної-Губаренко в харківський період її життя дозволяє обґрунтовано підійти

до усвідомлення процесу формування її людських переконань, свого роду «творчого кодексу» науковця і викладача, та властивої їй емпатії.

Ця розвідка, шляхом висвітлення численних деталей, дозволяє скласти доволі цілісне уявлення про бурхливу та цілеспрямовану професійну роботу музикознавиці в Харківському інституті мистецтв, її ставлення до професійної кар'єри, її особистий науковий і педагогічний досвід зростання від студентки, молодого спеціаліста-асистента, до завідувача однієї з провідних кафедр історії музики в Україні.

Перспективи дослідження. Пропонована робота виникла як результат інтересу до однієї з найяскравіших в історії Харківського університету мистецтв і українського музикознавства загалом постаті –

М. Р. Черкашина-Губаренко¹⁰.

Марини Романівни Черкашиної-Губаренко – вченої-музикознавця, професора і доктора мистецтвознавства, академіка, заслуженого діяча мистецтв України, чия невтомна науково-мистецька діяльність відзначена низкою нагород, унікального викладача, якому безмежно вдячні кілька поколінь учнів. На нашу думку, ця розвідка може стати фундаментом для нових досліджень її науково-педагогічного шляху й великого творчого доробку. Системне наповнення нашої колективної культурної пам'яті практичними даними із достовірних джерел, архівних документів

допоможе встановити «контакт» між сучасним і минулим, знайти і зв'язати перервані нитки тяглості української культури, відтворити її неперервність і сталість. Бо історія мистецтва – це не набір певних фактів, а сукупність живих людських доль.

¹⁰ Фото з довідкового видання *Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського*. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування: мала енциклопедія, Т. 1, с. 591. Харків : «Водний спектр Джі-Ем-Пі», 2017.

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

- [Виконання навчального плану]. (1962). Ф. «1962, А–И Стационар (выпуск)» (Арк.189), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу № 4К Харківського інституту мистецтв]. (1985, 5 січня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 209), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №133 ХІМ]. (1963, 3 грудня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 238), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №181 ХІМ імені І. П. Котляревського]. (1976, 2 липня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 246), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №196 ХІМ]. (1967, 30 травня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 247), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №198 ХІМ]. (1971, 8 липня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 253), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №241 Харківської державної консерваторії]. (1962, 1 вересня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 259), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №31 ХІМ]. (1970, 25 вересня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 215), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №45 ХІМ імені І. П. Котляревського]. (1980, 25 лютого). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 221), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.

- [Витяг з наказу №510 Міністерства культури Української РСР]. (1967, 28 грудня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 258), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Витяг з наказу №52 ХІМ імені І. П. Котляревського] (1974, 28 лютого). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 230), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- Губаренко, М. (1962, 30 червня). [Автобіографія]. Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 217), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- Губаренко, М. (1976, 7 червня). [Автобіографія]. Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 234), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Копія атестату доцента]. (1973, 1 листопада). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 239), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Копія диплома доктора наук Черкашиної-Губаренко М.] (1984, 3 лютого). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 257), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Копія диплома кандидата наук] (1972, 5 травня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 235), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Копія посвідчення №431 про закінчення аспірантури]. (1970, 1 вересня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 230), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Особова картка з обліку кадрів]. (1976, 7 червня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 237), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.

- [Особова картка з обліку кадрів]. (1984, 16 січня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 247), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.
- [Характеристика Губаренко М.]. (1967, 7 червня). Ф. Р–6067 «Особові справи працівників, звільнених по 1985 рік, літери Г–Д, Т.3» (Оп. 1, Спр. 147, Арк. 229), Архів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків. Україна.

ЛІТЕРАТУРА

- Артем'єва, В. Б. (2025). Марина Романівна Черкашина-Губаренко: Універсалізм творчої особистості. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*, (142), 9–18. <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2025.142.327876>
- Видатні «бетховенці» (н.д.) Комунальний заклад мистецької освіти “Дитяча музична школа №1 ім. Л. Бетховена” Харківської міської ради. <http://www.bethovenka.kh.ua/category/vidatni-bethovenski/page/5/>
- Дербас, М. (2025). Мистецтво критики і пропаганди (з творчого доробку Павла Шокальського – рецензента харківських оперних вистав 1970-х років). У О. Самойленко, І. Драч, Я. Партола, М. Ржевська, О. Рощенко, М. Дербас (Ред.), *Сила мистецтва: музичні, театральні та мистецтвознавчі артикуляції. Тези IV Черкашинських читань, Харків, 6–7 грудня 2024 р.*, ХНУМ імені І. П. Котляревського, (сс. 323–351). Триторія. <https://repo.num.kharkiv.ua/handle/num/1026>
- Драч, І. С. (2025). Історія та опера в «аурі невтрачених ілюзій»: дослідні стратегії М. Черкашиної-Губаренко. У О. Самойленко, І. Драч, Я. Партола, М. Ржевська, О. Рощенко, М. Дербас (Ред.), *Сила мистецтва: музичні, театральні та мистецтвознавчі артикуляції. Тези IV Черкашинських читань, Харків, 6–7 грудня 2024 р.*, ХНУМ імені І. П. Котляревського, (сс.37-45). Триторія. <https://repo.num.kharkiv.ua/handle/num/1026>
- Луніна, А. (2013, 22 черв.). Музикознавство: доля, покликання, талант – або все разом?... *Музика: український інтернет-журнал*. <https://mus.art.co.ua/diuvileiu-maryny-cherkashynoi-hubarenko/>
- Сулим, Р. (2025). Музично-просвітницька діяльність Марини Романівни Черкашиної-Губаренко у відеозаписах. У О. Самойленко, І. Драч, Я. Партола, М. Ржевська, О. Рощенко, М. Дербас (Ред.), *Сила мистецтва:*

музичні, театральні та мистецтвознавчі артикуляції. Тези IV Черкашинських читань, Харків, 6–7 грудня 2024 р., (сс. 51–60). ХНУМ імені І. П. Котляревського. Триторія. <https://repo.num.kharkiv.ua/handle/num/1026>

Тучка, М. (2023, 24 квітня). Будувати ідентичність на шароварщині небезпечно – Іван Семесюк. *Суспільне: Культура*. <https://suspilne.media/culture/449079-buduvati-identichnist-na-sarovarsini-nebezrecno-ivan-semesuk/>

Черкашина-Губаренко, М. (2008). Харківська музикознавча школа – історичні шляхи, визначні постаті. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 22, 5–13. <https://www.kharkiv.ua/intermusic/vypusk.php?vol=22&year=2008>

Greg Hansburg. (2017, 29 вересня). М. Черкашина-Губаренко. Доповідь [Відео]. You Tube. https://www.youtube.com/watch?v=9wm-iJ_ckhQ&list=PLFpmelBQcYw_vRspWBtfj_6gZSljx24XS&index=20

Ukrainian musicological school (2024, 8 січня). Марина Романівна Черкашина-Губаренко: про професійну долю музикознавця в сучасній Україні [Відео]. You Tube. <https://www.youtube.com/watch?v=lw4a5PoreeQ>

ARCHIVAL SOURCES

Characteristics of Hubarenko M., 1967, June 7. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 229). Kharkiv [in Ukrainian].

Copy of associate professor certificate from November 1, 1973. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 239). Kharkiv [in Ukrainian].

Copy of candidate of sciences diploma from May 5, 1972. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 235). Kharkiv [in Ukrainian].

Copy of certificate No. 431 of completion of postgraduate studies from September 1, 1970. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 230). Kharkiv [in Ukrainian].

- Copy of the Doctor of Science diploma of M. Cherkashyna-Hubarenko from February 3, 1984. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 257). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 133 of the Kharkiv Institute of Arts from December 3, 1963. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 238). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 31 of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky Institute of Arts from September 25, 1970. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 215). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 45 of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky Institute of Arts from February 25, 1980. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 221). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 4K of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky Institute of Arts from January 5, 1985. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 209). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 510 of the Ministry of Culture of the Ukrainian SSR from December 28, 1967. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 258). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 52 of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky Institute of Arts from February 28, 1974. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 230). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 181 of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky Institute of Arts from July 2, 1976. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 246). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No. 196 of the Kharkiv Institute of Arts from May 30, 1967. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 247). Kharkiv [in Ukrainian].

- Excerpt from Order No.198 of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky Institute of Arts from July 8, 1971. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 253). Kharkiv [in Ukrainian].
- Excerpt from Order No.241 of the Kharkiv State Conservatory from September 1, 1962. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 259). Kharkiv [in Ukrainian].
- Hubarenko, M. Autobiography from June 30, 1962. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 217). Kharkiv [in Ukrainian].
- Hubarenko, M. Autobiography from June 7 1976. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 234). Kharkiv [in Ukrainian].
- Implementation of the curriculum. (1962). Archive of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. (Fund 1962. A–I. Full-time education, graduation. P. 189). Kharkiv [in Ukrainian].
- Personal personnel record sheet from January 16, 1984. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 247). Kharkiv [in Ukrainian].
- Personal personnel record sheet from June 7, 1976. Archive of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (Fund R–6067 “Personal files of employees dismissed before 1985, letters H–D”, Vol. 3. Inventory 1. File 147. P. 237). Kharkiv [in Ukrainian].

REFERENCES

- Artemieva, V. (2025). Maryna Romanivna Cherkashina-Gubarenko: universalism of creative personality. *Scientific herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, (142), 9–18. <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2025.142.327876> [in Ukrainian].
- Cherkashyna-Hubarenko, M. (2008). The Kharkiv school of musicology – historical paths, prominent figures. *Problems of interaction of art, pedagogy,*

- & theory and practice of education, 22, 5-13. <https://www.kharkiv.ua/intermusic/vypusk.php?vol=22&year=2008> [in Ukrainian].
- Derbas, M. (2025). The art of criticism and propaganda (based on the works by Pavlo Shokalsky, the Kharkiv opera reviewer of the 1970^s). In O. Samoilenko, I. Drach, Ya. Partola, M. Rzhavska, O. Roshchenko, & M. Derbas (Eds.) *The power of art: musical, theatrical and artistic articulations. Proceedings of IV Cherkashyn Readings, Kharkiv, December 6-7, 2024*, (pp. 323-351). Trytoriia. <https://repo.num.kharkiv.ua/handle/num/1026> [in Ukrainian, in English].
- Drach, I. S. (2025). History and opera “in the aura of unlost illusions”: M. Cherkashyna-Hubarenko’s research strategies. In O. Samoilenko, I. Drach, Ya. Partola, M. Rzhavska, O. Roshchenko, & M. Derbas (Eds.). *The power of art: musical, theatrical and artistic articulations. Proceedings of IV Cherkashyn Readings, Kharkiv, December 7-8, 2024*, (pp. 323-351). Trytoriia <https://repo.num.kharkiv.ua/handle/num/1026> [in Ukrainian, in English].
- Greg Hansburg. (2017, September 29). *M. Cherkashyna-Gubarenko. Report* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=9wm-iJ_ckhQ&list=PLFpmelBQcYw_vRspWBtfj_6gZSljx24XS&index=20 [in Ukrainian].
- Lunina, A. (2013, June 22). Musicology: fate, vocation, talent – or all together?... *Music: Ukrainian online magazine*. <https://mus.art.co.ua/do-iuvileiu-maryny-cherkashynoi-hubarenko/> [in Ukrainian].
- Outstanding “Beethoven’s pupils”* (n.d.) Municipal Institution of Art Education “Children’s Music School No. 1 named after L. Beethoven” of the Kharkiv City Council. <http://www.bethovenka.kh.ua/category/vidatni-bethovens/page/5/> [in Ukrainian].
- Sulym, R. (2025) Maryna Romanivna Cherkashyna-Hubarenko’s musical and educational activities captured on video. In O. Samoilenko, I. Drach, Ya. Partola, M. Rzhavska, O. Roshchenko, & M. Derbas (Eds.) *The power of art: musical, theatrical and artistic articulations. Proceedings of IV Cherkashyn Readings, Kharkiv, December 6-7, 2024*, (pp. 51-60). Trytoriia. <https://repo.num.kharkiv.ua/handle/num/1026> [in Ukrainian, in English].
- Tuchka, M. (2023, April 24). Building identity on ‘sharovarshchyna’ is dangerous. *Suspilne: Kultura*. <https://suspilne.media/culture/449079-buduvati-identichnist-nasarovarsini-nebezrecno-ivan-semesuk/> [in Ukrainian].
- Ukrainian musicological school (2024, January 8). *Maryna Romanivna Cherkashyna-Hubarenko: on the professional destiny of a musicologist in modern Ukraine* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=lw4a5PorecQ> [in Ukrainian].

Maryna Derbas

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
Head of the Educational laboratory of Music History
email: maderbas9@gmail.com; ORCID iD: 0000-0001-5838-8253

In memory of Maryna Cherkashyna-Hubarenko: Professional becoming

Statement of the problem. *The challenge of sustaining the viability of the national cultural heritage in the era of communication chaos and “post-truth” raises the issue of cultural continuity, which involves the preservation of valuable historical documents and access to them. The involvement of a wide range of materials from artists’ archives, personal files of famous cultural figures, their unpublished works, manuscripts, “self-presentations” in videos or interviews opens the way to renewed, up-to-date understanding of the history of Ukrainian culture.*

Objectives, methods, and novelty of the research. *The purpose of this article is to trace the process of gradual professional growth of the outstanding Ukrainian musicologist Maryna Romanivna Cherkashyna-Hubarenko (1938–2024), from the stage of study to the peak of her career, during the Kharkiv period of her life, based on archival documents preserved at the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky University of Arts. For the first time, a significant amount of biographical archival information from the “Personal File” of Cherkashyna-Hubarenko has been discovered, systematized, and introduced into scientific circulation, which helps to understand the significance of her figure and the importance of her work in the context of the history of the University and the Ukrainian musicology in general. The combination of historical, source-based, biographical, phenomenological, and interpretative research methods allowed us to unite individual facts and events into a consistent biography and explain the scientist’s personal choice on the path to mastering the profession, to comprehend the main milestones of her biography during the Kharkiv period of her life, and to illuminate the process of forming the “creative code” of a teacher and scientist.*

Research results. *The biographical story of Maryna Cherkashyna-Hubarenko, documented in the Kharkiv archive, is interesting for its signs of time and place, its recording of the facts of imitating the “idols of her youth,” and its coverage of her beliefs and positions in science and art, which were later reflected in her scientific and publicistic works. The research confirmed that in the matter of choosing a profession, which determined the entire subsequent life of Cherkashyna-Hubarenko, the decisive influences and assistance of her family members were: her father, later her husband, the outstanding Ukrainian composer Vitalii Hubarenko. Gradually “moving through*

time” following the archival documents of her “Personal File”, we managed to recreate the course of events and identify the goals and achievements of Maryna Hubarenko during her studies at the conservatory, and outline her path to the defense of her candidate and doctoral theses. Archival evidence also illustrated the pedagogical innovations, which she introduced at the Department of Music History of the Kharkiv Institute of Arts, her tireless work to improve methodological approaches to teaching music history courses, the progressiveness and enormous generosity of scientific ideas that she demonstrated in working with students in her class and managing the Student Scientific Society, her extraordinary talent as a music critic and publicist, and her flair for musical and educational work. Her memoirs, which are given in the article along with the documents, supplemented the information series, emotionally coloring the characteristics of events and people, helped to highlight the changes in the professional priorities of the musicologist during her studies and the first stages of her teaching work, outline her attitude to the main challenges of the profession and time, and reveal the motives of her own choice at turning points on the path of professional growth.

Conclusion. This work arose as a result of interest in one of the brightest figures in the history of the Kharkiv University of Arts and Ukrainian musicology in general. Maryna Cherkashyna-Gubarenko is a musicologist, Professor and Academician, Honored Worker of Arts of Ukraine, whose tireless scientific and artistic activity has been marked by a number of awards, a unique Teacher, to whom several generations of students are infinitely grateful. In our opinion, this study can become the foundation for new research into her scientific and pedagogical path and great achievements. Systematic filling of our collective cultural memory with practical data from reliable sources, archival documents will help to find and connect the interrupted threads of Ukrainian culture, and recreate its continuity and constancy. Because the history of art is not a set of certain facts, but a collection of living human destinies.

Keywords: Ukrainian culture; Maryna Cherkashyna-Hubarenko; Ukrainian musicology; archival documents of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts; Kharkiv period of Maryna Cherkashyna-Hubarenko’s life; professional growth; research of biographical information; subjective choice and experience.

Стаття надійшла до редакції 7.05.2026,
рекомендована до друку 1.06.2026, оприлюднена 29.06.2026
